

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
- Наставно-научном већу –

Одлуком Наставно-научног већа Економског факултета у Нишу, број 04 – 1382 од 27.04.2016. године, именовани смо за чланове Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата **мр Предрага Митровића** под називом **„УТИЦАЈ ПОЛИТИКЕ РЕГИОНАЛНОГ РАЗВОЈА НА ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКА КРЕТАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ“**, о чему подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ДИСЕРТАЦИЈИ

Докторска дисертација кандидата мр Предрага Митровића под називом **„УТИЦАЈ ПОЛИТИКЕ РЕГИОНАЛНОГ РАЗВОЈА НА ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКА КРЕТАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ“** изложена је на 251 страни текста, укључујући списак коришћене литературе од 211 наслова (уџбеници, монографије, студије, чланци, законска регулатива и друго) и 25 интернет извора (веб странице државних и локалних институција, института, информативних гласила итд.), 10 слика и 27 табела.

Дисертација се састоји из *Увода* (1-12), пет тематски заокружених и комплементарних целина, и то: први део - *Теоријско-методолошке основе регионалног развоја* (13-51), други део - *Регионална неравномерност као комплексан развојни проблем Републике Србије* (52-126), трећи део - *Регионална развојна стратегија Републике Србије као дугорочни развојни оквир за регионалну политику* (127-143), четврти део - *Одрживи друштвено-економски развој и спровођење политике регионалног развоја у Републици Србији* (144-202) и пети део - *Могући ефекти валоризације развојног потенцијала миграција и дијаспоре на регионална друштвено-економска кретања у Републици Србији* (203-230), *Закључних разматрања* (231-239) и *Литературе* (240-251).

Уводу докторске дисертације претходи Списак слика и Списак табела.

Поређењем са садржајем докторске дисертације који је наведен код пријављивања и доношења Одлуке о усвајању теме за докторску дисертацију, Комисија констатује да Кандидат није одступио од пријављене структуре дисертације.

2. АНАЛИЗА ДИСЕРТАЦИЈЕ

У **уводном делу** докторске дисертације (стр. 1-12), кандидат указује на значај и актуелност предметне проблематике, истиче релевантност и сложеност истраживачког питања, образлаже основне циљеве и хипотезе које ће бити тестиране, као и концепцију, структуру и примењене методе истраживања.

Предмет истраживања у овој докторској дисертацији представља сагледавање сложеног система интерактивног деловања друштва и економије у времену и простору, тачније сагледавање утицаја политике регионалног развоја на друштвено-економска кретања у Републици Србији. Наиме, широк спектар наслеђених културно-историјских, демографских, економских, инфраструктурних, социјалних и политичких параметара, уважавајући, свакако, природни и геостратешки положај појединих области, пресудно су утицали на неравномеран регионални развој наше земље, који се деценијама уназад није посматрао као интегрални део укупног друштвено-економског развоја, већ је анализиран као једна одвојена и не много значајна димензија укупног развоја. Најважнији аспект овог рада је да указује на потребу формулисања одговарајућег стратегијског, динамички осмишљеног и програмираног приступа, у циљу смањења регионалних диспропорција у Републици Србији, заснованог на анализи и уз уважавање свих развојних специфичности и потреба региона, као сложених и „живих“ система. У том смислу, кандидат истиче да би рационално вођена политика регионалног развоја, данас, требало да буде заснована на компаративним предностима и валоризацији неискоришћених или недовољно искоришћених развојних могућности и ресурса, при чему, у овом истраживању, посебно издваја развојни потенцијал миграција и дијаспору као ресурс локалног и регионалног развоја. Међутим, постизање позитивних ефеката и ублажавање демографских поремећаја, као и исправљање бројних регионалних диспаратета, изискује време. Свако одлагање промена погоршава стање, а демографску будућност Србије чини неизвеснијом. Да би подршка државе била ефикасна, неопходно је обезбедити њен континуитет и одржати интезитет на дужи период, а све у циљу што равномернијег регионалног развоја, као дугорочног стратешког опредељења. У том смислу, основни циљ ове докторске дисертације јесте предлагање такве политике регионалног развоја која би обезбедила координисани и интегрисани секторско-територијални присуп одрживом укупном друштвено-економском развоју Републике Србије.

У савременим, глобалним условима, односи унутар регионалне привреде и њени односи са окружењем (другим регионима и иностранством) постали су толико сложени, да је немогуће интуитивно пратити утицај релевантних фактора у процесу привређивања и без коришћења савремених квалитативних и квантитативних метода анализе доносити одговарајуће управљачке одлуке у процесу њеног функционисања. У том смислу, ради остваривања дефинисаних циљева и разматрања предмета истраживања докторске дисертације, коришћен је широк методолошки инструментаријум. Другим речима, истраживање је базирано на информацијама и подацима који су прикупљени из бројних извора домаће и стране литературе, као и са интернета. За истраживање датог проблема и научну верификацију резултата, коришћени су адекватни научни методи, и то: метод анализе, синтезе, индуктивно-дедуктивни, метод компарације и метод статистичке анализе.

У **првом делу** докторске дисертације, под називом „*Теоријско-методолошке основе регионалног развоја*“ (стр. 13-51), кандидат указује на теоријске и методолошке аспекте изучавања регионалног развоја у домаћој и иностраној литератури. Како

регионална неравномерност у степену развијености појединих територија представља једно од најкомплекснијих развојних проблема, тако и једно од најважнијих питања макроекономске политике сваке земље јесте обезбеђивање што равномернијег економског развоја на читавој њеној територији. С тим у вези, појашњавањем система функционисања привреде, који подразумева конкретне организационе облике и методе привређивања, мере и инструменте управљања привредом, у овом делу рада, кандидат апострофира однос привредног система и економске политике, у циљу стварања предуслова за успешан привредни развој земље. Уз чињеницу да је привредни развој сваке земље врло сложен процес и зависи од бројних фактора, кандидат посебан значај у овом делу рада ставља на структурну компоненту привредног развоја. У савременој теорији привредног развоја, питање структурних промена заузима централно место као критеријум за оцену достигнутог степена развоја, те тражење оптималне структуре националне привреде, која ће дати највеће ефекте, кандидат сматра, могуће је само ако се регионалне структуре посматрају у склопу једног система вишег ранга (националне економије), са низом сложених повратних веза, од чијег интензитета зависи даље оплемењивање структуре привреде, динамика развоја и успех сваког региона понаособ.

Други део дисертације (стр. 52-126), под називом „*Регионална неравномерност као комплексан развојни проблем Републике Србије*“, уз карактеристике регионалног развоја у претходном периоду и актуелна питања регионалног развоја Републике Србије, даје целовит динамички приказ регионалних неравномерности, као и фактора релевантних за сагледавање достигнутог степена развијености, како појединих региона, тако и Републике Србије као целине. Сагледавањем транзиционих ефекта и социјалних тензија, детаљно су обрађене регионалне диспропорције демографских кретања, регионалне карактеристике (не)запослености, карактеристике регионалне привредне структуре у Републици Србији, регионални инфраструктурни јаз и нефункционални капацитети локалне самоуправе. На крају овог дела, извршена је анализа динамике и структуре регионалних разлика јединица локалних самоуправа у Републици Србији, као и међурегионалних разлика у поређењу са државама Европе а, пре свега, са земљама у окружењу. Кандидат закључује да комплексност, дугорочност и израженост проблема неравномерног регионалног развоја у Републици Србији захтева доношење одговарајуће стратегије регионалног развоја. Операционализацијом исте, кроз добро осмишљену политику регионалног развоја, секторске политике би требало међусобно повезати, употпунити и координирати њихов регионални утицај.

Трећи део докторске дисертације носи назив „*Регионална развојна стратегија Републике Србије као дугорочни развојни оквир за регионалну политику*“ (стр. 127-143). У овом делу, кандидат наглашава да држава има превасходно важну улогу у стварању предуслова за равномернији регионални развој, дефинисањем стратегија и кључних циљева развоја, као и изградњом механизма за спровођење различитих јавних политика. Отуда, сугерише, да регионална политика мора бити креирана као интегрисана, координирана секторска политика и да мора имати програмски приступ на националном и регионалном нивоу, омогућавајући, при томе, дефинисање и концентрацију секторских приоритета (мера) и секторско усмеравање средстава (подстицаја), а уважавајући потребе региона и јединица локалних самоуправа. С тим у вези, у овом делу дисертације, кандидат указује на: значај стратегије регионалног развоја и регионалне политике за развој Републике Србије, приступ у планирању регионалне политике и регионалног развоја и постојећи оквир за планирање и спровођење политике регионалног развоја. С обзиром на то да је целовита и јасна структура институција неопходан услов за планирање, спровођење, праћење и мерење ефеката регионалне политике, кандидат истиче значај и улогу кључних институција

регионалног развоја. У даљој разради овог дела дисертације, кандидат представља визију и циљеве регионалне политике Републике Србије. Мишљења је да рационално вођена политика регионалног развоја, данас, мора бити заснована на компаративним предностима и валоризацији неискоришћених или недовољно искоришћених развојних могућности и ресурса свих делова земље. По њему, реч је о дугорочном процесу који може дати ефекте само кроз промишљене и трајне интервенције државе и њених органа.

У **четвртм делу** дисертације, под називом „*Одрживи друштвено-економски развој и спровођење политике регионалног развоја у Републици Србији*“ (стр. 144-202), кандидат указује на значај одрживог, као основе свеукупног друштвено-економског развоја и једног од најважнијих циљева подстицања складнијег регионалног развоја Републике Србије. Посебан значај кандидат придаје друштвеној димензији одрживог развоја и наглашава да су постизање одрживог развоја, кроз пораст општег благостања становништва, стварање услова за продуктивније запошљавање, динамичније и колективније стваралаштво и промене у структури привреде и друштва, у корелацији са порастом нивоа образовања становништва, продуктивности рада и рационалнијим коришћењем расположивих ресурса. У циљу постизања одрживог развоја целокупног друштва, јако је важан стратешки приступ. Систем образовања Републике Србије мора бити усклађен са реалним потребама и могућностима тржишта рада водећи, при томе, рачуна о регионалној структури привреде, регионалним карактеристикама (не)запослености, демографској структури становништва, ресурсима и бројним другим специфичностима локалне средине. Јака узајамна повезаност између планирања регионалне политике и програмирања секторских политика, закључује кандидат, пружала би основу за увођење заједничких имплементационих стандарда за развојне политике у Србији, посебно у сегменту селекције пројеката, њиховог праћења и евалуације. На овај начин би се достигао већи степен ефикасности и делотворности мера, усмерених на одређена подручја, које спроводе различите јавне институције на различитим нивоима управе. На самом крају овог дела дисертације, који се односи на праћење и вредновање ефеката регионалне политике Републике Србије, кандидат указује на ефекте мера спроведене подстицајне политике регионалног развоја. На основу анализе података из „Регистра мера и подстицаја регионалног развоја Републике Србије“, кандидат доноси закључак да, и поред значајног износа подстицајних средстава, последњих година, позитивних ефекта на укупна привредна кретања није било, као и да су изражене регионалне диспропорције и перманентно повећање задужености државе (повећањем јавног дуга), привреде и становништва, последица, између осталог, и дугогодишње неефикасне и неуспешне политике регионалног развоја. Овај део дисертације кандидат завршава ставом да реализована подстицајна средства захтевају перманентну пажњу државних органа, у смислу вредновања ефеката или спречавања евентуалних злоупотреба у коришћењу истих, давајући конкретне препоруке креаторима економске политике по питању одрживог економског и складнијег регионалног развоја у Републици Србији.

Пети део докторске дисертације носи назив „*Могући ефекти валоризације развојног потенцијала миграција и дијаспоре на регионална друштвено-економска кретања у Републици Србији*“ (стр. 203-230).

У циљу остваривања одрживог друштвено-економског развоја, политика регионалног развоја Републике Србије у времену бројних изазова данас, како кандидат апострофира, требало би бити усмерена на валоризацију људских ресурса подручја која заостају, али и на валоризацију развојног потенцијала људи који су отишли из тих подручја. Миграције и дијаспора морају се препознати као важан ресурс локалног и

регионалног развоја. У прилог томе, кандидат износи податке о: величини српске дијаспоре, њеној распрострањености, нивоу образовања, вештинама и знању имиграната, економској снази, пословним, професионалним, породичним везама и контактима, као и везама имиграната са локалном заједницом и институцијама у Републици Србији. У даљој разради овог дела дисертације, износи компаративне карактеристике глобалног тржишта радне снаге и анализира појавне облике феномена миграција. С обзиром да се показало да су миграције становништва у локалним стратешким документима најчешће схваћене као показатељ неразвијености локалне економије, осиромашеног друштвеног живота и као губитак друштвеног капитала, кандидат наглашава да је неопходно да се чланови дијаспоре сагледају из једног другог угла и да се препознају као развојни ресурс. Потребно је да се, при креирању будућих локалних стратешких докумената и осмишљавању локалних политика, миграцијама и дијаспори приступи као развојном потенцијалу и да се тај приступ рефлектује у повезаности миграционих и развојних политика. Процес мапирања дијаспоре и креирања развојних политика и програма, који укључују потенцијале дијаспоре, али и процес њихове имплементације и активности различитих актера на локалу, требало би координирати, како би се постигла синергија и остварио максимални ефекат за све актере на релацији: дијаспора – место порекла – земља дестинације. Кандидат указује да дијаспора, кроз транснационално предузетништво, може подстаћи развој привреде, повећати регионалну конкурентност привреде, повећати регионалну запосленост, обуздати миграционе процесе, смањити ниво сиромаштва, али и допринети бржем приступу земље порекла глобалном тржишту рада и глобалној мрежи знања и иновација. Посебно ставља акценат на неопходност економске интеграције српских заједница широм света, на потребу помоћи дијаспоре стварању фонда за борбу против беле куге у Републици Србији, као и на потребу укључења дијаспоре у оснивање Инвестиционо-развојне банке Републике Србије. На крају овог дела дисертације, кандидат износи могуће позитивне ефекте реализације предложених мера, овако спроведене развојне политике, на друштвено-економска кретања у Републици Србији.

У **закључном делу** дисертације (стр. 231-239), кандидат концизно резимира своје ставове и сумира резултате истраживања, истичући да су хипотезе, од којих се пошло у истраживању, доказане а, пре свих, *основна хипотеза*, која је гласила: *Укупне регионалне диспропорције у Републици Србији у директној су зависности од степена економског развоја појединих подручја на њеној територији. Осмишљеном политиком регионалног развоја (обједињавањем инструмената, мера и активности које су мултидисциплинарног карактера), ефикаснијим коришћењем људских ресурса подручја које заостаје, али и валоризацијом развојног потенцијала миграција и дијаспоре, као ресурса локалног и регионалног развоја, позитивно ће се утицати на социо-економске везе унутар и између просторних целина. То ће имати и преливајуће развојне ефекате на целокупну државу. Дугорочно посматрано, ефекти такве политике, резултираће смањењем регионалних неравномерности, повећањем регионалне конкурентности привреде, повећањем регионалне запослености, обуздавањем миграционих процеса, смањењем сиромаштва и минимизирањем потенцијалних демографских и развојних ризика у Републици Србији.*

С циљем повезивања изнетих ставова, до којих се дошло анализом сложених феномена (који су били предмет истраживања у докторској дисертацији) у интегралну целину, њиховим спајањем и стављањем у разне могуће односе и везе, кандидат закључује да, приликом истраживања регионалног развоја, није важно имати у виду само динамику укупне неједнакости, већ је од суштинског значаја пратити промене у структури регионалних неједнакости.

Територијална неједнакост у расположивости и квалитету свих фактора привредног развоја, као ендogene варијабле појединих региона, проузрокује миграције, тј. сељење људског, а самим тим и сваког другог облика капитала, ка местима оптималне употребе изазивајући, притом, инвестиционе и деинвестиционе циклусе и иницирајући и продубљујући регионалне разлике у економском развоју. Последица оваквих кретања на регионални развој Републике Србије, у дугом року, јесте дивергенција, односно још већи пораст регионалних неравномерности.

Постизање позитивних ефеката и исправљање бројних регионалних диспаритета, у циљу равномернијег регионалног развоја, као дугорочног стратешког циља Републике Србије, изискује време и подршку државе. Међутим, кандидат учева да је велики број државних стратегија у Републици Србији међусобно неусаглашен. Стратегије садрже нереално постављене циљеве и нејасан начин на који се утврђују приоритети. У том смислу, кандидат закључује да се мора унапредити стратешко планирање на свим нивоима и детерминисати јединствени стратешки оквир развоја наше земље. Код таквог приступа, држава мора да идентификује стратешке развојне правце, усмерава и помаже гране и предузећа која имају перспективу. Реч је о активној држави која уме стратешки да мисли. Та политика не иде против тржишта. Напротив, она максимално подстиче тржиште и конкурентност, али у оквиру јасне развојне политике и заштите националних интереса.

3. ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Дисертација кандидата мр Предрага Митровића, под називом „УТИЦАЈ ПОЛИТИКЕ РЕГИОНАЛНОГ РАЗВОЈА НА ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКА КРЕТАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ“ писана је јасним стилем, уз коришћење релевантне литературе, што је омогућило да се спроведе научно утемељено истраживање и аргументовано донесу закључци у виду потврђивања полазних претпоставки о предмету истраживања.

Уз примењени методолошки оквир и сходно детерминисаним циљевима истраживања, потврђивањем основне и помоћних хипотеза, теоријски и практични резултати истраживачког процеса у овој докторској дисертацији пружају реалну основу за боље разумевање утицаја политике регионалног развоја на друштвено-економска кретања у Републици Србији. Са становишта значаја и актуелности истраживања, неопходно је нагласити да приступ овој врло комплексној теми представља покушај мултидисциплинарног, динамички осмишљеног и прагматичног публикавања могућих решења у превазилажењу изражених регионалних диспропорција у Републици Србији, са циљем постизања позитивних ефеката предложених мера на социо-економске везе унутар и између просторних целина, као и преливајућих развојних ефеката истих на целокупну државу.

Посебно је значајан критички осврт на досадашњу политику регионалног и укупног друштвено-економског развоја наше земље. Негативни резултати досадашње примене „стратегije транзиције“, оличене у примени неолибералног економског модела, искључиво усмереног на приватни профит и акумулацију вишка неплаћеног рада, један су од главних разлога садашњег драматичног економског, па и демографског стања Републике Србије. Отуда се, у овој дисертацији, сугерише на неопходност увођења новог модела економског, а тиме и регионалног развоја. Све ово требало би да буде од користи у домену даљег развоја и интензивирања институционалних реформи регионалног развоја у Републици Србији, што представља

један од кључних сегмената потенцијалних процеса интеграција а, пре свега, економске интеграције српских заједница широм света, уз уважавање доприноса и значаја институционалне димензије у остваривању одрживог друштвено-економског развоја и смањењу регионалних неравномерности.

Уз доста обимну материју у третирању проблематике регионалног развоја, у којој се јављају исцрпне анализе, дефиниције, поставке, модели, анализирају актуелна демографска и развојна кретања, стратегије, и нуде решења у пракси, реално је очекивати да ће научно-практични резултати овог истраживачког подухвата бити оличени у значајном обogaћивању литературе из ове области, односно кроз допринос економској науци.

4. ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ КОМИСИЈЕ

На основу претходне анализе, Комисија закључује да је кандидат са успехом обавио потребна истраживања, показао способност и самосталност за обављање научних истраживања и дошао до релевантних закључака. Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата мр Предрага Митровића, имајући у виду све напред наведене чињенице, позитивно оцењује докторску дисертацију. У том смислу, **Комисија предлаже Наставно-научном већу Економског факултета у Нишу да прихвати извештај о оцени докторске дисертације мр Предрага Митровића, под називом „УТИЦАЈ ПОЛИТИКЕ РЕГИОНАЛНОГ РАЗВОЈА НА ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКА КРЕТАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ“ и да одобри њену јавну одбрану.**

У Нишу, маја 2015. године

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

1. _____
Др Горица Бошковић, редовни професор
Економског факултета Универзитета у Нишу
2. _____
Др Зоран Аранђеловић, редовни професор
Економског факултета Универзитета у Нишу
3. _____
Др Мирослав Ђорђевић, редовни професор
Економског факултета Универзитета у Крагујевцу